en op de catechisatie, in het huisgezin en op onze scholen de gedoopte kinderen als reeds zijnde wedergeboren worden bejegend, en op grond van die onderstelde wedergeboorte de eisch der bekeering rusteloos tot hen gebracht worde.

KUYPER.

„De Heere gebood ons te doen alle deze inzettingen."

> En de Heere gebood ons te doen alle deze inzettingen, om te vreezen den Heere, onzen God, ons voor altoos ten goede, om ons in het leven te behouden, gelijk het te dezen dage is.
>
> Deut. 6 : 24.

Over de heilige Sacramenten wordt in de kerke Gods vaak gedacht en gesproken, alsof het *onze* Sacramenten en niet de Sacramenten *des Heeren* waren.

Gedurig ontvangt ge in zake het Sacrament den indruk, alsof het iets ware, dat aan ons believen stond; door ons was uitgedacht; en waarover dus onzerzijds naar wilkeur kon beschikt worden.

Ze gelden dan als een soort kerkelijke handeling van menschelijke vinding, waarvoor dus ook de mensch den regel kon stellen.

Komt het dan aan den Doop toe, dan spreekt men er onder elkander over; of men hier óf daar zal gaan; of men het nog zal uitstellen of bespoedigen; wie zal meêgaan; wie zal heffen; wie zal buigen; en op al die vragen geeft men het antwoord zoo op het gevoel af; naar het ons zoo toelacht; al naar de indruk van ons besef op zulk een oogenblik is. En met het Avondmaal handelt men evenzoo. Men komt of blijft weg, men laat toe of weert af naar eigen goedvinden, en zelfs de Bedienaar stelt zich niet zelden aan, als verkeerde hij in de meening, dat menschelijk welgevallen hier eigendunkelijk regelen kon.

Zoo ongeveer als de kerkelijke huwelijksinzegening een kerkelijke plechtigheid is, waarvoor ons in Gods Woord geen enkele vorm is voorgeschreven, zoodat hier menschelijk nadenken en menschelijk overleg alles regelen moest; zóó denkt men het zich ook bij Doop en Avondmaal.

Doop en Avondmaal wel *iets* plechtiger, en *iets* heiliger; vooral omdat bij de kerkelijke huwelijksinzegening de geesten der opkomenden vaak maar al te verwilderd zijn; *iets* goddelijker vooral, omdat het huwelijk voor het *aardsche* leven geldt, en Doop en Avondmaal op *den hemel* wijzen; maar toch, ook zoo, Doop en Avondmaal en Huwelijksinzegening, de drie groote kerkelijke plechtigheden, waarvan men gebruik maakt *als men het zoo wil*, en die men anders laat voor wat ze zijn.

Zoo zijn er dan ook die huwen, zonder in de kerke Gods zegen te zoeken. En zoo nu zijn er ook, die heensterven zonder zijn Avondmaal te hebben ontvangen; en in sommige kringen ook niet weinigen die de eeuwigheid ingingen zonder gedoopt te zijn.

En is dit nu zoo, dan hecht men hier nabij niet aan. Want, zoo zegt de booze tong dan, aan zulk een Sacrament hangt toch waarlijk iemands zaligheid niet.

Hoor nu daartegenover wat uw God in Levit. 26: 15 vv. tot Israël zegt:

»Zoo gij *mijne inzettingen* smadelijk zult verwerpen, dit zal ik u ook doen, dat ik over u zal stellen verschrikking; daartoe zal ik mijn aangezicht tegen u zetten; want ik zal de hoovaardigheid uwer kracht breken; en zoo gij met mij in tegenheid wandelen zult, en mij niet zult willen hooren, zoo zal ik over u, naar uwe zonden, zevenvoudig slagen daartoe doen."

Dit klinkt anders.

En toch hier ligt het punt, waar het op aan komt.

Onze Sacramenten zijn geen verzinsels van menschen en geen uitvindingen van menschelijk goeddunken, maar *ordinantiën en inzettingen Gods*.

Door den mond van den Zoon zijner liefde heeft God zelf tot zijn kerk gesproken: »Gaat dan henen, onderwijst alle volken, *ze doopende*;" en van het heilig Avondmaal: »*Doet* dit tot mijne gedachtenisse."

Doop en Avondmaal zijn u niet *gevraagd* als iets dat aan uw *believen* stond, en dat ge dus ook kondt *weigeren*, maar *ze zijn bevolen*. Ze zijn u niet aangeraden als iets profijtelijks, zoodat ge zelf weten moest, of ge dat profijt zoeken of verwerpen woudt, maar ze zijn u *geordineerd*. En ook ze zijn u niet voorgespiegeld als middelen van geestelijke *genieting*, zoodat ge naar eigen keus dat genot er aan geven of het zoeken kondt, maar ze zijn u als *inzettingen* van Godswege opgelegd.

Dat is het cardinale punt, waar de kerk, en gij met haar, toe terug moet keeren.

Er moet weer gevoeld, beseft en beleden, dat God over ons te *gebieden* heeft en dat wij te *gehoorzamen* hebben, en dat deze gehoorzaamheid des geloofs het eerst en het sterkst te spreken heeft in het houden van zijn *inzettingen*, die ons in Doop en Avondmaal toekwamen.

Wat bij ons hiertegen ingaat is niets anders dan de »hoovaardigheid onzer kracht," zooals de Heere in Leviticus tot Israël zegt.

Overgraag zal men allerlei uit vrije drift, ongeroepen en ongehouden voor den Heere doen. Ja, er zullen er zijn die al hun goed aan de armen geven, en desnoods hun lichaam om Godswil zullen laten verbranden. Maar stil en rechtstreeks *gehoorzamen* als hun Heere en hun God gesproken heeft, dat doen ze liever niet.

Het is dat ze *de* liefde nog niet hebben, en daarom nog tot niets nut zijn, zooals Paulus in 1 Cor. 13 zegt. Een luidende schel en een klinkend metaal. Maar niet het echte goud der goddelijke liefde.

Want liefde voor God, echte uit God gewelde en dies naar God terugvloeiende liefde, heeft God *als God* lief, en moet Hem dus lieven en loven als onzen souvereinen Gebieder.

Reeds bij een aardsch koning is dit zoo.

Als er iemand was, die zielsveel van onzen koning zei te houden, en bereid was allerlei voor hem ten offer te brengen, maar die zich aan zijn wet niet stoorde en weigerde zich als onderdaan tegenover zijn koninklijke majesteit te gedragen, dan zou de vorst, wel verre van met zulk een liefde gediend te zijn, den weerspannigen onderdaan straffen.

Daarom heet het reeds tot Saul: *Gehoorzaamheid* is beter dan offerande.

Een kind, dat zijn vader en moeder met allerlei voorkomendheid streelen en met allerlei teekenen van liefde overladen wil, maar niet luistert naar wat ze zeggen en niet doet wat ze gebieden, moge op zekere liefde van *den wilden wingert* bogen kunnen, maar de liefde van *den echten wijnstok* heeft het niet.

En zoo nu ook is het hier.

De Heere is u niet maar een aanrader en aanmaner, een verzorger en beschermer, maar voor alle dingen *uw God*, die als God over u te gebieden en van u gehoorzaamheid, blinde, stipte, volkomen gehoorzaamheid te vorderen heeft.

Hij vraagt u niet wat ge goedvindt, noch wat ge er van begrijpt, maar zet het voor u in, verordineert het en bakent voor u den weg af; en nu is er voor u geen keuze, nu *moet* ge al uw hoogheid afleggen, en stil als het gespeende kind, naar die inzettingen en op dien weg wandelen.

En nu komt dit punt der *gehoorzaamheid* dáárom bij het Sacrament zoo scherp tot beslissing, omdat het Sacrament voor ons menschelijk besef op zichzelf *dwaasheid* schijnt.

Onze natuurlijke mensch lacht er inwendig om, dat een paar druppeltjes water op het kleine voorhoofdje, tusschen de tule van het mutsje in, iets hoegenaamd zou uitwerken. En zoo vat ons natuurlijk verstand er niets van, waarom dat eten van een klein stukske brood en dat drinken van een slokske wijn, iets ter wereld zou uitrichten.

Het geeft ons soortgelijk gevoel als Naäman den Syriër overkwam, toen Elia hem niets anders aanbeval, dan om zich in de Jordaan te baden.

o, Als Elia aan Naäman allerlei ingewikkelde, kostbare dingen had opgelegd, die hem imponeerden, dan had hij eenig verband gezien tusschen zoo groote middelen en zoo groote zaak als zijn genezing van de melaatschheid. Maar niets dan in de Jordaan zich baden! Wat zou dat? En Naäman stond op het punt in de hoovaardigheid zijner kracht die kleine middelen te verachten, en melaatsch voor zijn leven te blijven. Of waren niet de Abanah en Pharpar nog wel zoo schoone vloeden om Damascus, als die half uitgedroogde Jordaan?

En juist zoo staat ons natuurlijk verstand tegenover de Sacramenten.

Ze zijn ons te weinig beduidend. Te onbeteekenend. Te eenvoudig. Te nietig. Wat zal nu toch een volwassen, ontwikkeld man daar publiek aan de Tafel gaan zitten, om dat kleine nietige stukje brood te nemen, en om zijn lippen aan den beker te zetten.

En toch juist dáárin zit het.

Adams gehoorzaamheid wierd ook aan, o, zoo kleine zaak beproefd. Het plukken en eten van een enkele vrucht aan een volgeladen ooftboom. En toch viel om die zonde heel een wereld van God af.

En zoo moet ook hier de gehoorzaamheid van Gods kind juist in dit kleinere en nietige beproefd.

Gij zoudt er uit uzelf niet aan willen. En juist daarom moet ge er aan. Veel meer dan in iets anders moet juist in Doop en Avondmaal uw gehoorzaamheid, uw onderworpenheid aan uw God beproefd worden.

Verstrik u dus nooit in de vraag, of het Sacrament *ter zaligheid* afdoet.

Dat is de afschuwelijke vraag van de geestelijke *zelfzucht*.

Want het is iets fraais, om te zeggen: Als ik wist, dat er mijn zaligheid onder lijden zou, dan ging ik stellig en trouw tot het Sacrament; maar nu onze zaligheid er geen schade van lijden kan, zoo ik het veronachtzaam, en het alleen maar een houden van Gods inzetting is, nu bekreun ik er mij niet om.

De *liefde* voor God spreekt: Ook al leed ik er schade bij, omdat het Gods inzetting is, ga ik toch tot het Sacrament; maar de *zelfzucht* rekent alleen met eigen profijt.

En dit nu noemden onze vaderen »de verachting van het Sacrament", of zooals het in Leviticus heet: »een smadelijk verwerpen van zijn inzettingen".

Een bitter kwaad, dat schrikkelijk in de kerke Gods is doorgedrongen, en waarvan de kerke Gods niet terdege genoeg kan gereformeerd worden.

Ze moet weer van de *offerande* van Saul naar de *gehoorzaamheid* van David terug; van haar eigenwillig God believen naar het zich kinderlijk aan God onderwerpen.

De »hoovaardigheid onzer kracht" moet gebroken.

En juist dat geschiedt zoo goddelijk schoon in een uit gehoorzaamheid gezocht Sacrament.

KUYPER.

Amsterdam, 10 Oct. 1890.

De behoefte, ja, de noodzakelijkheid om de Gereformeerden in ons land weer in één kerkelijk leven saam te brengen, spreekt zóó gebiedend, dat de taaiheid, waarmeê de eenmaal gevormde toestanden zich vooralsnog mainteneeren, voor alle Christelijke conscientie een stuitende *ergernis* moet zijn.

Deze taaiheid is een zonde, die *gehaat* moet. Men mag er niet onverschillig tegenover staan. Ze moet bestraft. Er moet tegen getoornd. En wie onzer ook er zich op betrapt, dat hij bij zijn denken, spreken of handelen in de strikken van die conservatieve taaiheid verward raakte, heeft er zichzelven over aan te klagen, zijn zonde klaarlijk in te zien, en zich te bekeeren van dezen onheiligen weg.

Dit volgt reeds uit het beginsel van ons Gereformeerd kerkrecht, dat principieel tegen het Separatistische en Independentistische overstaat.

Dit komt duidelijk uit, zoodra ge de Calvinistische beweging in de 16e eeuw vergelijkt met wat de Methodistische beweging in de 18e en 19e eeuw in Engeland en Amerika schiep.

De Methodistische beweging (waaronder we in algemeenen zin saamvatten al wat er na de nederlaag der Puriteinen, aan kerkformatie onder de Anglosaxen tot stand kwam) vergadert allerwegen groepjes van menschen, geeft aan deze groepjes een kerkelijke formatie, en bekreunt er zich in het allerminst niet om, wat door andere groepjes elders wordt geformeerd. Men bouwt huis naast huis, en is slechts bedacht op goede *nabuurschap*. Een standpunt, waarop de eenheid van het Lichaam van Christus geheel uit het oog wordt verloren, en de gemeenschap der heiligen eenvoudig voor niets rekent.

Dit standpunt hangt saam met het Semi-pelagianisme, dat door deze groepen gehuldigd werd, en rechtstreeks uit het Methodistisch standpunt voortvloeit. Whitfield is ondergegaan, Wesleys beginsel heeft getriomfeerd en moest triomfeeren, omdat hij alleen consequent was. Is toch de bekeering een daad enkel van 'smenschen vrijen wil, dan ligt het in den aard der zaak, dat ook bij de formatie der kerk, die uit de bekeering voortvloeit, de vrije wil seggenschap heeft.

En zoo wordt er dan op kerkelijk en kerkrechtelijk gebied niet gevraagd naar beginsel; niet gerekend met de daden Gods; niet gehandeld naar zijn gebod; maar is men alleen bedacht op zulk een inrichting die het meeste gemak oplevert, die het best past bij de bestaande toestanden, en wier instandhouding de minste inspanning kost.

Zelfs Spurgeon te Londen is van meet af dien beginselloozen weg opgegaan, en plukt nu, evenals de *Free Church*, de wrange vruchten die het Semi-pelagianisme ook in deze kerkformatie geteeld heeft.

Dientengevolge is dan ook het getal groepjes en kerkjes van deze gading onder de thans levende generatie van het Anglosaxische ras al grooter geworden. Een bonte staalkaart zonder leidend beginsel en indeeling. En dit kwaad blijkt zoo aanstekelijk, dat ook de Gereformeerden in Amerika, na verzaking van hun eigen beginsel, er door blijken aangetast. Ja, zelfs onder onze Nederlandsche Christenen in Amerika is hetzelfde kwaad in al breeder afmetingen uitgebroken.

Altoos maar weer een kerkje naast een kerkje; een groepje van geloovigen naast een ander groepje; en zoo gaat de deeling, splitsing en verbrokkeling voort en voort, tot ze ten leste alleen stuit op de onmogelijkheid, om door *nog* kleinere groepjes een eigen kerkgebouw en een eigen prediker te doen onderhouden.

Doch zie nu eens, hoe heel anders daartegenover het Calvinisme in de 16e eeuw optrad.

Toen in alle landen van West Europa, en zelfs in Hongarije, Bohemen en Polen, slechts één kerk van Christus, naar die kerk gereformeerd.

Toen rusteloose pogingen, om met de Luthersche broederen tot eenheid en verzoening te komen.

Toen een breede werkzaamheid, om door degelijke uiteenzetting der beginselen de Dooperschen van hun dwaalweg terug te brengen.

Toen in alle landen waar de Reformatie was uitgebroken, terstond een ernstig pogen, om de plaatselijke kerken classicaal en synodaal te verbinden, zelfs al verschilden ze in taal.

Toen tusschen de kerkengroepen in onderscheidene landen een levendig verkeer; gestadige briefwisseling; rusteloos contact; een saamwerking om op het stuk der belijdenis en der kerkregeering één gang te gaan.

Kortom toen niet het optrekken van groepjes, die naast andere groepjes een huis huurden, en nu nabuurschap pleegden, maar allerwegen het besef, dat men leden van de ééne kerk van Christus was, en dat wie saam de dwaling hadden afgeworpen, nu ook saam als vrijgemaakten in één huis leven moesten; niet om koude, koele *nabuurschap* te plegen, maar om te genieten in rijke, warme *broederlijke* liefde.

„Buren", of „zonen van hetzelfde huis" dat is de principieele tegenstelling, die tusschen het Methodisme en het Calvinisme ontstond, zoodra beide in het leven optraden; en die ook nu ten onzent door *zal* en door *moet* werken, zoolang er in Nederland nog echte principieele Calvinisten leven, en hun nobel streven door de naweeën van het Methodisme wordt weerstaan.

Kerken, die metterdaad Gereformeerd in belijdenis zijn, en het niet slechts heeten, kunnen niet duurzaam *naast* elkander blijven staan. Ze *moeten* één worden.

Zelfs het formeele kerkrecht *bewijst* dit.

Raadpleegt men toch de oude Gereformeerde kerkenordening, die in de 16e eeuw hier te lande ontworpen wierd, en in 1619 nogmaals bekrachtigd, dan bespeurt men terstond, hoe de geheele regeling van het leven der kerken door onze oude Gereformeerden elke *Sonderbündelei* uitsluit.

Pelagius heeft hier niets te zeggen. Er heerschen beginselen, en in die beginselen spreekt de wille Gods.

Daarom *moest* elk belijder zich bij de kerk voegen, en mag niet op zichzelf blijven staan. Maar zoo nu ook *moet* elke kerk zich niet bij *een*, maar bij *de* classis voegen, en mag niet op eigen wieken drijven. En zoo ook *moet* elke classis zich aansluiten niet bij *een*, maar bij *de* synode, en mag geen eigen kring vormen.

Twee classicale vergaderingen van Christelijke Gereformeerden en Nederduitsche Gereformeerden naast en tegenover elkander is alzoo in strijd met de Dordsche kerkenordening; en twee synodale bijeenkomsten, de ééne te Kampen en de andere te Utrecht mag niet.

Dit mag en kan wel op Methodistisch standpunt, als er groep naast groep staat, en als buur naast buur leeft; maar mag niet onder de Christelijke en Nederduitsche Gereformeerden, die twee saamhoorende deelen van één geheel zijn, en als zonen van eenzelfde huis saam behooren te leven.

En staat alzóó de eisch, die door het beginsel van het Calvinisme en door het formeele kerkrecht gesteld wordt, — de roeping die de Calvinisten in dit goede land van Godswege ontvingen, spreekt zoo mogelijk nog sterker.

Niet gij hebt uw heerlijke Calvinistische belijdenis zelf gekozen of genomen, maar *God de Heere betrouwde ze u toe*. Hij gaf, Hij schonk ze u, en dus misbruikt en verzondigt ge haar, zoo ge er iets anders mee doet dan datgene waarvoor Hij ze u gaf.

Ontvangt ge nu deze heerlijke belijdenis alleen, om aan uw eigen ziel zeker geestelijk genot te bereiden, en u op de eene of andere manier een kerkelijk huishouden mogelijk te maken, dan natuurlijk kunt ge doen wat de Methodisten deden, en naar eigen goedvinden over uw kerkformatie en over uw nabuurschap met andere kerkformatiën beschikken.

Maar toont reeds de aard van het Calvinisme zelf aan, dat dit *niet* zoo is; ziet ge in hoe in het Calvinisme een beginsel geboden is, dat een eigen woord heeft voor kerk en maatschappij, voor staat en burgerij, voor school en universiteit, voor kunst en wetenschap; en weet ge uit de historie, hoe én in ons eigen land én onder andere volken, het Calvinisme optrad als een geestesrichting, die de eere Gods onder alle rangen en standen, in elken kring en op elk terrein, onder rijk en arm uitdroeg; — dan kunt, dan moogt, dan durft ook gij de waarheid niet langer ontkennen van het feit, dat God ook u nogmaals ditzelfde Calvinisme toevertrouwde, opdat het ook thans een rijke en gezegende uitwerking op geheel den strijd der geesten hebben zou.

Dan ligt in de belijdenis van het Calvinisme, die God u betrouwt, met name voor uw eigen volk en vaderland, van Godswege de heilige roeping, om op sociaal en politiek gebied, op het terrein van het persoonlijk en huiselijk leven, in school en wetenschap, de geheime kracht weer te laten uitvloeien, die door den hoogen zedelijken ernst en de principieele opvatting, waarop het Calvinisme zich beroemen mag, steeds schitterde waar het triomfeeren mocht.

Dan rust op ons de schoone taak, om door broederlijke vereeniging van krachten, een geslacht in de lagere en in de hoogere standen aan te kweeken, dat door den ernst van het Calvinisme gestaald en door zijn machtigen zin tegen fanatisme gevrijwaard, een zedelijke kern in het midden der natie kan vormen.

Dan is het onze schuldige plicht, de jonge mannen van talent en aanleg en godvruchtigen zin, van jongs af, door alle stadiën van het onderwijs henen, zóó te vormen en op te leiden, dat er in een volgend geslacht, op elk terrein van invloed, kundige, talentvolle mannen gereed staan, om den strijd voor de waarheid aan te binden en den gang van het volk te helpen leiden.

Staan thans de Calvinisten, ten gevolge van de geleden onderdrukking en achteruitzetting, nog in de achterhoede, welhaast moet de tijd komen, dat de Calvinisten voor alle ambtelijke en invloedrijke betrekkingen uitnemende candidaten kunnen aanwijzen; in de pers en op het terrein der wetenschap een onweerstaanbare kracht openbaren; en door hun degelijkheid en kloekheid van karakter den tegenzin te boven komen, die hun thans nog telkens in den weg treedt.

Zoo schoon is het doel, zoo grootsch is de roeping, zoo heilig het belang dat ons wenkt.

En zou het dan geen zonde, zou het geen schromelijke schuld voor God, zou het geen zich bezondigen aan onze nationale toekomst zijn, indien de Calvinisten in Nederland, in stee van voor zoo heerlijke zaak ijlings de handen ineen te slaan, en jubelend in den Naam des Heeren op te trekken, in kerkelijke kibbelarijen, kleine benijdingen en kinderachtige prikkelbaarheden hun kracht verspilden, en als straf voor die zonde een kans lieten verloren gaan, die zoo zij nu verspeeld wordt, *misschien nimmer terugkeert*.

Van onderscheidene kanten klaagt men over de ongelijkmatige verdeeling van de in Nederland beschikbare predikanten over de onderscheidene deelen des lands.

En die klacht is alleszins gegrond.

Soms vindt ge in een betrekkelijk niet zoo groot dorp drie à vier predikanten, die elk in een eigen kerkgebouw prediken; en dan weer vindt ge drie, vier, soms acht dorpen in een zelfden ring, waar niet één enkel predikant woont.

Maar hoe gegrond die klacht ook zij, toch mag ook hier gevraagd: „Aan wie de schuld?"

„Och, dat ge koud of heet waart," dus luidde het woord van den Christus tot de *Laodicea*-kerkjes, „ziet, omdat ge noch koud noch heet zijt, zal ik u uit mijnen mond uitspuwen."

En als men nu ook ten onzent met deze eindeloos vacante kerken van naderbij kennis maakt, dan vindt men maar al te dikwijls, hoe ook daar Laodicea haar tente heeft opgeslagen.

Men heeft er zich geërgerd voor vijftig jaren, toen het gerucht van de Afscheiding door het land ging. Zoo'n dolzinnigheid, om tegen de kerkelijke overheid in verzet te komen, en de kerk der vaderen te verlaten! Van die Gescheidenen moesten ze niets hebben. En toen vijftig jaar later de Doleantie uitbrak, kwam in deze voldane lieden weer hetzelfde gevoel van zelfgenoegzaamheid op. „Neen, aan zoo iets deed men in hun dorp gelukkig niet mee. Dat liet men over voor broeinesten van dweperij en onverdraagzaamheid. Zij, in hun dorp, waren lieden des vredes!"

En zeker, als men de zeer diepe ellende kent, die in meer dan één dorp het gevolg der kerkelijke agitatie was, zou men bijna onder de bekoring komen van dezen landelijken vrede en Vondels Leeuwendalers nog eens opslaan.

Maar als men *dieper* ziet, en nog eens ernstig aan dit ontzettende woord van Laodicea denkt, houdt die bekoring toch op haar kracht op ons te oefenen, en beseffen we, dat wel deze kerkelijke tweespalt allerellendigst is, maar dat er toch een *nog* dieper ellende over een dorp kan komen, als er een reuke gaat heerschen als *van het graf*.

En toch aan dat droeve punt is men in t van deze aldoor vacante dorpen maar te na toe.

In die dorpen, waar men thans drie e meer predikanten vindt, heeft zeer zeker dat verbloemen we niet, kerkelijke jaloezie gewerkt en de tweespalt doet veelszins kwaad, maar er was in deze dorpen da toch ten minste kerkelijk *leven*. Men heeft er voor zijn religie wat over gehad. Men heeft niet gesluimerd en geslapen, maar voor zijn religie gestreden en geleden. He was er niet de dood in den pot.

Er was aas in deze dorpen. En daaro vergaderden er zich de arenden.

En dat nu die andere dorpen geheel herderloos zijn, en gedurig en telkens wee vacant zijn, is zeker niet zooals het zijn moet, maar toch voor een groot gedeelte gevolg van eigen schild.

Men zonk in en sliep in. Er wierd een leven van kerkelijke schimmen geleid. Het leven ontbrak er. En daarom gaat men deze dorpen voorbij.

Anders staat het daarentegen met de dorpen, waar men wel terdege opwaakte en op alle manier zijn belangstelling in het kerkelijk leven toonde, maar vacant bleef, omdat er vooralsnog geen geschikte predikanten te vinden zijn.

Vooral een groot deel der Doleerende kerken lijdt hieronder.

Een tweehonderdtal van deze kerken zijn nog vacant, en zelfs in grootere steden moet men zich met nog een veel te klein aantal predikanten behelpen. Zes predikanten voor Amsterdam, vier voor Rotterdam, twee voor Utrecht, één voor Arnhem ongerijmd.

Doch wat hieraan te doen?

Toen de kerk voor nu achttien eeuwen pas de wereld inging, had men te worstelen met hetzelfde euvel. Er stonden geen candidaten gereed. Toen Europa tot de Christus bekeerd wierd, deed zich in al de landen benoorden de Alpen hetzelfde gebrek gevoelen. En tijdens de Reformatie der 16e eeuw stuitte men in niet mindere mate op deze pijnlijke moeilijkheid. Ja zelfs toen de tweede Reformatie in 1834 begon had men jarenlang nogmaals met hetzelfde kwaad te worstelen.

Dat komt dan later wel terecht. Reeds omstreeks 1600 zijn onze meeste kerken van leeraren voorzien, en de Christ. Gereformeerde kerken tobben nu reeds, vijftig jaar na het optreden, zoo weinig met vacaturen, dat ons nog eenige leeraren konden afstaan, iets wat niet genoeg op prijs kan worden gesteld. En zoo zal men ook bij de Doleerenden zien, dat na niet zoo lange jaren alle plaatsen onder hen behoorlijk bezet zijn en de goede dagen zullen aanbreken, waarin lang niet elk candidaat maar zal dadelijk geplaatst wordt; iets wat steeds verkeerd werkt.

Doch imiddels is de toestand voor velen van deze kerken pijnlijk. Zonder een eigen leeraar is men kerkelijk niet mondig. De Dienst des Woords en der Sacramenten is in ons kerkelijk leven hoofdzaak. En een enkele beurt van een predikant buiten af, en dan een leesbeurt, ja, het geeft wel iets, maar het is toch het wat niet. En dan eerst voelt een dorpskerk zich op haar gemak en in haar eigenlijk doen, als ze een *vasten prediker* bezit die in haar midden woont en haar voor gaat.

Het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat men steeds luider in onze vacante kerken gaat klagen; en dat men in plaatsen, waar een eigen leeraar is, er eveneens over klaagt, dat de vacante gemeenten zooveel van zijn tijd rooven.

Zeer terecht heeft men daarom ook in gezien, dat het onder zulke exceptioneele omstandigheden goed was, zijn toevlucht ook tot buitengewone middelen te nemen.

Buitengewone middelen, zooals het aanstellen van Dienaren des Woords volgens Art. VIII; het laten optreden van oefenaars die op eenigszins vasten voet aan den kerkraad verbonden waren; het beroepen van predikanten uit de Christ. Geref. kerken of van andere vrije kerken; het tijdelijk combineeren van een kerk met een naburige kerk, enz. En al mag het gevaar niet voorbijgezien, dat altoos van deze exceptioneele middelen onafscheidelijk is, toch toont het voorbeeld onzer vaderen, en het voorbeeld ook der Christ. Geref. kerken, dat een *ongewone* hulpe vaak beter is dan geen hulpe, en dat al te *puristisch* zijn ten dood op den dood van menige plaatselijke kerk uitloopt.

Immers zonder buitengewone hulpe komen er niet. Zoolang toch het getal Doleerende kerken per jaar met twintig toeneemt en de Vrije Universiteit niet meer dan tien candidaten heeft aan te bieden, wordt de verhouding, ook zoo men ziekte en sterfte van predikanten buiten rekening laat, tusschen de voorziene en vacante plaatsen steeds ongunstiger.

Het ontbreekt ons dus waarlijk niet aan een oog en een hart voor de schaduwzijden die door het gemis aan predikanten, op het kerkelijk leven der Doleantie voortsnog rust.

Maar juist daarom meenen we dan ook de vraag te mogen stellen, of men in onderscheidene kerken en classes wel doet wat de hand vindt om te doen, om den nood af te wenden.

Hoevele kerken zijn er niet, waar nog aan geen bijeenbrengen van een behoorlijk traktement gedacht is, en waar nog geen woning voor den te roepen predikant in gereedheid is gebracht.

En ook, hoevele kerken en classes zijn er niet nog, die voor de opleiding van aanstaande dienaren, o, zoo weinig, of misschien niets doen.

Hoe gemakkelijk kon niet elke classes elk jaar aan één jong man van goeden aanleg middelen verschaffen om de studie te beginnen of voort te zetten. Ook in de dag